УДК 343.12:343.16
DOI: https://doi.org/10.18524/2411–2054.2021.41.225588

***К. Ю. Кармазіна*,** адвокатка, медіаторка, заступниця голови Комітету
із конституційного правосуддя та прав людини Ради
адвокатів Одеської області, канд. юрид. наук, доцент
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Кафедра конституційного права та правосуддя
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: ekaterina_karmazina@hotmail.com

***М. О. Храпицька*,** студентка магістратури спеціальності «Право»
економіко-правового факультету
Одеський національний університет імені І. І. Мечникова
Французький бульвар, 24/26, Одеса, 65058, Україна
e-mail: khrapitskaya.maa@gmail.com

ДО ПИТАННЯ ПРО СТАН ВІДНОВНОГО ПРАВОСУДДЯ В УКРАЇНІ НА СУЧАСНОМУ ЕТАПІ

Примирення потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) у вчиненні кримінального правопорушення як центральний елемент відновного правосуддя на сьогодні в Україні відбувається поза межами кримінального провадження, проте може мати важливі матеріально-правові та процесуально-правові наслідки,– від врахування у якості обставини, яка пом'якшує покарання, до звільнення від кримінальної відповідальності. З урахуванням позитивного значення примирення не тільки для потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого), але й для держави, важливим питанням лишається те, який обсяг повноважень прокурора як процесуального керівника у кримінальному провадженні дозволить ефективно сприяти досягненню такого примирення, та, одночасно із цим, не становитиме загрозу безпідставного уникнення відповідальності. Не менш важливим є з'ясування питання про те, яку роль у відновному правосудді в Україні відіграють адвокати та система надання безоплатної вторинної правової допомоги.

З огляду на це, метою роботи є дослідження ролей прокурора та адвоката у примиренні потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) в Україні на сучасному етапі та визначення можливості розширення меж їх участі у примиренні сторін в майбутньому.

Аналіз нормативного регулювання повноважень прокурора та адвоката, пов'язаних із примиренням сторін, механізму застосування відновного правосуддя, на предмет його достатності та здатності забезпечити необхідні механізми реалізації положень законодавства, свідчить про наявність таких прогалин та розбіжностей, які стримують розвиток практики проведення примирних процедур у вітчизняному кримінальному провадженні.

Авторками наголошується на необхідності та практичній доцільності запровадження нової моделі участі прокурора у примиренні потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) та наділенні його правом ініціювати проведення медіації за згодою сторін.

У статті також досліджуються основні положення та перші результати Пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», в якому вперше було вжито спробу розширити межі участі прокурора у примиренні потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого).

З урахуванням аналізу унікальних даних, зібраних від Регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях, зроблено висновки щодо реального стану відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі та ролі адвокатів у ньому.

Ключові слова: примирення, адвокат, безоплатна правова допомога, угода про примирення, прокурор, право на примирення, відновне правосуддя, медіація, відшкодування шкоди, каральний підхід.

Постановка проблеми. У кримінальному процесі України попри всі вжиті протягом останніх років заходи до його лібералізації та гуманізації кримінальної відповідальності продовжує домінувати каральний підхід із збереженням акцентів на покаранні та публічному осуді правопорушника.

© К. Ю. Кармазіна, М. О. Храпицька, 2021

Альтернативою карального підходу виступають ідеї відновного правосуддя та примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) як одного з центральних елементів, які покликані подолати такі недоліки кримінального процесу України, як ігнорування потреб та інтересів потерпілих від кримінальних правопорушень, нездатність у багатьох випадках забезпечити передумови для виправлення правопорушника, а також його деструктивний вплив на життя та соціальні зв'язки правопорушника.

Відновне правосуддя передбачає широку взаємодію трьох сторін – потерпілого, підозрюваного (обвинуваченого) та держави, в якій остання не займає тієї провідної позиції, яка їй належить в класичному кримінальному процесі. Разом з тим, першочергове значення має саме правове регулювання, яким запроваджуються засади відновного правосуддя та відповідні механізми їх реалізації.

В Україні, як і в світі, ключові повноваження щодо сприяння його реалізації на етапі досудового розслідування покладені на прокурора, тому увага у цій статті буде приділена, зокрема, його впливу на відновне правосуддя та примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) з урахуванням нових тенденцій у кримінальному процесі, пов'язаних із початком функціонування Пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення».

Особлива та відмінна від традиційної роль в вищезгаданому проєкті відведена й адвокатам, які включені до Реєстру адвокатів, які можуть залучатися до надання безоплатної вторинної правової допомоги на постійній основі та на тимчасовій основі. Тож з метою здійснення аналізу реального стану відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі та ролі саме таких адвокатів у ньому було вирішено зібрати від Регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги у Одеській, Миколаївській та Херсонській областях дані щодо функціонування Пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення».

Аналіз останніх публікацій і досліджень. Питанню про стан відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі з урахуванням змін, які поступово впроваджуються у кримінальний процес, не приділяється достатньої уваги і протягом останніх років не проводилося жодних комплексних вітчизняних досліджень.

Тема впливу прокурора на стан відновного правосуддя вивчалася переважно в частині його повноважень щодо примирення потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого), пов'язаних із прийняттям судом остаточного рішення при звільненні особи від кримінальної відповідальності та при укладенні угоди про примирення. Ці питання досліджувалися такими вченими, як О.В. Мельник, Ю.В. Баулін, В.М. Кобернюк, А.В. Лапкін. Разом з тим, в науковій літературі невисвітленими лишаються можливість та перспективи розширення обсягу повноважень прокурора щодо примирення потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) для поширення практики застосування програм відновного правосуддя у кримінальних провадженнях, а також питання ролі адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу, у процедурах медіації в кримінальному процесі.

Мета статті. Метою цієї роботи є аналіз стану відновного правосуддя в Україні на сучасному етапі з урахуванням впливу на нього посади прокурора та його повноважень, пов'язаних із примиренням потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), впливу адвокатів, які надають безоплатну правову допомогу, та регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги на процедуру медіації в кримінальних справах, а також висвітлення ключових проблем, що потребують змін задля подальшого розвитку відновного правосуддя в Україні.

Виклад основного матеріалу. Попри те, що про відновне правосуддя в Україні почали активно говорити протягом останніх декількох років, його концепцію не можна назвати новою для української правової дійсності. Перший нормативно-правовий акт, який містив згадку про нього, датується ще 10 травня 2006 року, коли Указом Президента України була затверджена «Концепція вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів». В ній наголошувалося на необхідності запозичення досвіду інших держав щодо відновного (в Указі – реституційного) правосуддя

[1, п. 2 Р. IV]. У цій частині Концепція мала загальний характер і потребувала подальшого розвитку.

Слід враховувати також, що на момент затвердження цієї Концепції чинним був Кримінальний процесуальний кодекс України 1960 року (далі – КПК 1960 року), якому не були відомі угоди про примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), а правова традиція інституту звільнення від кримінальної відповідальності в Україні складалася таким чином, що його регулювання відбувалося, в першу чергу, на рівні Кримінального кодексу України. КПК 1960 року дуже обмежено визначав участь прокурора у примиренні потерпілого та обвинуваченого, не наділяючи його правом ініціювати примирення, та не містив порядку реалізації інших повноважень. Крім того, у його статтях було прямо вказано, що прокурор має ***право,*** а не обов'язок винести постанову про направлення кримінальної справи до суду для вирішення питання про звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності за наявності підстав, визначених Кримінальним кодексом України [2, с. 167]. Таке правове регулювання не відповідало ідеям відновного правосуддя та не демонструвало зацікавленості у відновленні другої сторони кримінального правопорушення – самого правопорушника, і КПК 1960 року очевидно потребував змін. Що стосується ролі адвокатів у цьому процесі, то залежно від виконуваної у конкретній кримінальній справі функції – захисника чи представника та інтересів конкретного клієнта, адвокати нерідко виступали ініціаторами примирення між потерпілою та підозрюваною (обвинуваченою) особою, адже законодавство України про адвокатуру та Правила адвокатської етики зобов'язували та й досі зобов'язують вживати всіх законних засобів для якнайкращого відстоювання інтересів клієнта.

У 2006 році при Міністерстві юстиції України була створена міжвідомча робоча група у складі представників Міністерства юстиції України, Міністерства внутрішніх справ України, Верховного Суду України, Генеральної прокуратури України тощо. Була розпочата розробка концепції законодавчого врегулювання застосування програм відновного правосуддя у кримінальному судочинстві України. Досить багато уваги у ній було приділено участі прокурора у програмах відновного правосуддя: наголошувалося на необхідності надання прокурору права вирішувати питання про застосування медіації між потерпілим та правопорушником за умови надання ними згоди, а також приймати рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим [3, с. 23]. Проте підготовлений робочою групою проєкт концепції так і не було затверджено.

Новим етапом для розвитку відновного правосуддя в Україні стало прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року (далі – КПК України). Цей етап міг змінити і загальний підхід до місця прокурора у відновному правосудді, проте, хоча й певні позитивні зрушення загального характеру мали місце, цей нормативно-правовий акт не розв'язав комплексно питання участі прокурора у примиренні потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого), як і залишив багато прогалин у правовому регулюванні, які негативно позначилися на ефективності проведення примирних процедур у кримінальному провадженні.

Як вже було зазначено у цій роботі вище, примирення потерпілого та правопорушника є ключовим елементом у відновному правосудді, і може стати основою як для укладення угоди про примирення, так і стати підставою для звільнення від кримінальної відповідальності. І, якщо означені інститути кримінального процесу мають відповідне врегулювання, то саме примирення лишається повністю поза межами кримінального провадження і сьогодні.

Попри висунуті у Концепції пропозиції, прокурор так і не був наділений правом ініціювати процедуру примирення потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого). Жодна із пропозицій Концепції, спрямованих на розширення меж участі прокурора у відновному правосудді, не отримала законодавчого закріплення. КПК України в частині угод про примирення прямо виключає ініціювання примирення прокурором, а в статтях, що присвячені звільненню від кримінальної відповідальності, не наділяє його відповідними повноважен-

нями, як і в інших статтях, що визначають загальні повноваження прокурора у кримінальному провадженні.

До того ж, Конституцією України встановлено, що органи державної влади та органи місцевого самоврядування зобов'язані діяти лише на підставі, в межах повноважень та у спосіб, що передбачені Конституцією та законами України [4, ст. 19]. Отже, відсутність у прокурора законодавчо визначеного повноваження на ініціювання примирних процедур, а також механізму реалізації такого повноваження означає неможливість такого ініціювання.

Головна функція прокурора у кримінальних провадженнях, пов'язана із примиренням сторін, полягає у його участі в прийнятті остаточного рішення за наслідками такого примирення. Прокурор у примирних процедурах не наділений повноваженням самостійно приймати остаточне рішення у кримінальному провадженні. Такі рішення приймає лише суд, а прокурор при передачі провадження до суду складає відповідні процесуальні документи: у випадку укладення угоди про примирення прокурор невідкладно направляє до суду таку угоду разом із складеним обвинувальним актом, а у разі встановлення підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням з потерпілим – складає клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності. Крім того, в останньому випадку прокурор також має отримати згоду від підозрюваного на звільнення його від кримінальної відповідальності [5, ст. 286; 5, ст. 474]

Маємо зазначити, що, попри ключове значення цих положень для потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого), ані нормативне їх регулювання, ані практику їх застосування ми не можемо визнати задовільними. Так, якщо у статтях, які визначають порядок дій прокурора у випадку укладення сторонами угоди про примирення, передбачено, що прокурор направляє таку угоду до суду ***невідкладно***, то за наявності обставин для звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням жодних часових вимог до дій прокурора не встановлено, що, у свою чергу, може загрожувати несвоєчасним складенням або взагалі нескладанням відповідних клопотань. На практиці дуже часто зусилля адвоката-захисника підозрюваного (обвинуваченого) та адвоката-представника потерпілого щодо ініціювання, організації та проведення процедури примирення між їх клієнтами, що навіть й увінчалося успіхом, в результаті діяльності або бездіяльності прокурора зводяться нанівець.

Іншим проблемним аспектом є те, що відповідні норми КПК України не визначають прямого обов'язку прокурора скласти клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності одразу після встановлення ним відповідних обставин. Хоча й формулювання статті щодо порядку звільнення від кримінальної відповідальності змінилося у порівнянні із попереднім КПК України, і з тексту норми було виключено положення про «право» прокурора звернутися до суду із відповідним клопотанням, прокурор і досі ***не зобов'язаний*** складати клопотання про звільнення від кримінальної відповідальності, якщо сторони досягли примирення і виконали інші вимоги, передбачені законом.

У цьому контексті маємо відмітити, що положення КПК України не розвивають положення КК України, які є основою звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням.

Так, у ст. 46 КК України вказано, що особа звільняється від кримінальної відповідальності, якщо вона примирилася з потерпілим та відшкодувала завдані нею збитки або усунула заподіяну шкоду [6, ст. 46]. Ця норма має імперативний характер, і, як у своїх постановах орієнтував ще Вищий спеціалізований суд України з розгляду цивільних і кримінальних справ, суд повинен, за наявності підстав для звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку з примиренням обвинуваченого з потерпілим, звільнити обвинуваченого від кримінальної відповідальності на підставі ст. 46 КК України [7, п. 19].

Отже, цілком логічним видається встановлення у КПК України ***обов'язку*** прокурора складати клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із її примиренням з потерпілим негайно з моменту встановлення обставин, передбачених законом. До тих пір прокурори будуть і надалі лишати поза увагою можливість порушення

питання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), що має місце і сьогодні та підтверджується даними, отриманими нами з Єдиного державного реєстру судових рішень.

Пошук відбувався за ключовими словосполученнями «звільнити від кримінальної відповідальності», «на підставі ст. 46 КК України», «клопотання прокурора» та «NOT резолютивна» з метою уникнення дублювання повних та неповних текстів судових рішень.

Так, показники 2018–2020 рр. свідчать про те, що із загальної кількості клопотань про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням, які можуть бути подані до суду як прокурором, так і власне потерпілим чи підозрюваним (обвинуваченим), у відсотковому співвідношенні кожного року частка клопотань прокурора про звільнення від кримінальної відповідальності не перевищувала 20 % від їх загальної кількості, причому в останні роки (2019–2020 рр.) вона суттєво зменшилася і склала до 11 %. У 2018 році кількість ухвал про звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням склала 1099 рішень, з них за клопотанням прокурора – 201 ухвала. У 2019 році їх кількість склала 1415 ухвал та 157 ухвал відповідно, а у 2020 році – 2089 ухвал та 245 ухвал відповідно.

Про невипадковість таких показників свідчить і аналіз підзаконних нормативно-правових актів, які присвячені регулюванню діяльності прокурорів у кримінальному провадженні – Порядку організації діяльності прокурорів і слідчих органів прокуратури у кримінальному провадженні, затвердженого Наказом Генеральної прокуратури України від 28 березня 2019 року № 51, та Наказу Генеральної прокуратури України від 7 серпня 2020 року № 365 «Про загальні засади організації роботи в органах прокуратури», жоден з яких не містить навіть згадки про сприяння у тій чи іншій мірі примиренню потерпілої особи та правопорушника.

Характеризуючи існуючу в Україні модель участі прокурора у примиренні потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим), мусимо стверджувати, що вона має досить обмежений характер і не враховує сучасних моделей, успішно апробованих у великій кількості держав світу. За таких моделей участі прокурора у примиренні сторін він наділяється щонайменше повноваженнями з ініціювання примирних процедур (медіації), і, що є навіть більш значущим, кримінальне процесуальне законодавство у таких випадках підкріплюється додатковими положеннями, що слугують для захисту інтересів і потерпілого, і підозрюваного.

На прикладі КПК Словенії, який наділяє прокурора правом призначити за згодою сторін медіацію у кримінальних справах, в яких санкція закону про кримінальну відповідальність передбачає накладення штрафу або позбавлення волі на строк до трьох років, можемо встановити наявність норм, які визначають максимальний строк проведення такої медіації, можливість зупинення кримінального провадження у випадку направлення сторін на медіацію, а також визначення строків, протягом яких мають бути виконані заходи з відшкодування шкоди, після чого кримінальне провадження остаточно закривається [8, ст. 161а; 8, ст. 162].

Можливість визначити строк, протягом якого підозрюваний має виконати взяті на себе зобов'язання, фактично дозволяє відстрочити чи розстрочити виплату відшкодування або виконання іншого обов'язку матеріального характеру. Таким чином, існує можливість врахувати ті обставини, за яких підозрюваний має бажання примиритися та відшкодувати завдану ним шкоду, проте не має достатнього рівня доходу одразу для повного відшкодування. З іншого боку, інтереси потерпілого також є захищеними, оскільки у тому випадку, якщо підозрюваний не виконує взяті на себе обов'язки, кримінальне провадження порушується знову.

Ця норма має важливе значення з огляду на те, що в Україні сьогодні, як зауважує О. О. Дудоров, відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди може бути хоча й неповним, але в будь-якому випадку воно має бути достатнім з точки зору потерпілого [9, с. 75]. Відсутність такого відшкодування на момент прийняття судом рішення про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим означатиме неможливість прийняття відповідного рішення.

У такому випадку найбільш сприятливим для підозрюваного (обвинуваченого) стає укладення угоди про примирення, яка за будь-яких обставин означатиме винесення обвинувального вироку та отримання судимості. Введення ж в український кримінальний процес медіації за ініціативою прокурора дозволить поширити можливість звільнення від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням на більшу кількість осіб, що в перспективі слугуватиме також стимулом до активнішої участі підозрюваного (обвинуваченого) у програмах відновного правосуддя. Це є важливим не лише з точки зору забезпечення отримання потерпілим достатньої компенсації, але й повернення підозрюваного (обвинуваченого) повноцінним членом суспільства із можливістю залучення його до пробаційних, психологічних програм тощо.

Поштовхом до цих змін може стати успішна реалізація пілотного проєкту з відновного правосуддя «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення», який передбачає інший підхід до участі прокурора у відновному правосудді, аніж той, що випливає з чинного КПК України, а також передбачає нетрадиційну роль адвоката у цій процедурі.

Пілотний проєкт з відновного правосуддя «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (далі – Пілотний проєкт) в Україні став результатом спільної праці Генеральної прокуратури України та Міністерства юстиції України за підтримки Представництва Дитячого фонду ООН (ЮНІСЕФ) в Україні. Відповідний спільний наказ вищеназваних органів державної влади № 172/5/10 (далі – Наказ) був затверджений 21 січня 2019 року, а сам проєкт розпочав свою роботу у березні 2019 року у 6 областях: Донецькій, Одеській, Львівській, Луганській, Миколаївській та Харківській областях [10].

У такому форматі проєкт тривав один рік, протягом якого 439 неповнолітніх осіб були проінформовані про можливість участі у програмі відновлення, з них 137 осіб взяли участь у програмі, 60 осіб було звільнено від кримінальної відповідальності [11]. З метою подальшого розвитку програм відновлення для неповнолітніх в Україні, дію Пілотного проєкту було поширено на територію всієї країни спільним наказом Міністерства юстиції України та Офісу Генерального прокурора № 1473/5/194 від 17 квітня 2020 р.

Пілотний проєкт функціонує на базі регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги (далі – регіональний центр), проте одними з ключових учасників програм відновлення виступають прокурори та адвокати. Так, згідно з Порядком реалізації пілотного проєкту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» (далі – Порядок реалізації Пілотного проєкту), затвердженим наказом № 172/5/10, саме на прокурора покладений обов'язок проінформувати неповнолітнього, потерпілого та їх законних представників про можливість взяти участь у програмі відновлення із залученням посередника, який сприятиме врегулюванню конфлікту між ними [10, п. 5].

Право взяти участь у програмі відновлення має не будь-яка неповнолітня особа. Прокурор має проаналізувати обставини кримінального правопорушення: чи був вчинений кримінальний проступок або нетяжкий злочин вперше, чи наявна потерпіла сторона від кримінального правопорушення (фізична чи юридична особа), а також чи визнає неповнолітній факт вчинення кримінального правопорушення [10, п. 4].

Прокурор також роз'яснює, що результати участі у програмі відновлення (у тому числі й укладення угоди за результатами програми відновлення) будуть враховуватися під час вирішення питання про наявність підстав для звільнення від кримінальної відповідальності чи закриття кримінального провадження [10, п. 5].

Більше того, саме прокурор є тією ланкою, через яку справа, що перебуває у кримінальному провадженні, потрапляє до регіонального центру, який приймає рішення про застосування програми відновлення та визначає посередника, який проводитиме медіацію між потерпілим та неповнолітньою особою. Так, прокурор пропонує сторонам до заповнення заяву, яка засвідчує їх згоду на участь у програмі відновлення, і має направити її до регіонального центру протягом одного робочого дня. Отже, без вжиття прокурором визна-

чених Порядком реалізації Пілотного проєкту дій регіональний центр не може розпочати програму відновлення, тому налагоджена співпраця прокурорів та регіональних центрів також є принципово важливою.

Під час проведення програми відновлення прокурор не бере участі у зустрічах, які проводяться між неповнолітнім та потерпілим, проте передбачена можливість створення у конкретних програмах відновлення робочих груп, до складу яких можуть входити, крім представників регіонального центру, також соціальні працівники, психологи, представники органу пробації та, власне, прокурор [10, п. 14]. Порядок реалізації Пілотного проєкту не визначає, якими повноваженнями в таких робочих групах наділений прокурор, і містить лише загальне формулювання мети створення таких робочих груп – "для забезпечення реалізації пілотного проєкту".

Якщо між підозрюваним та потерпілим була укладена угода про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, що засвідчує примирення сторін та визначає порядок відшкодування шкоди, і в цій частині угода була виконана, регіональний центр готує інформацію щодо результатів участі неповнолітнього у програмі відновлення та надсилає її прокурору. Отримана прокурором інформація, якщо на момент її отримання досудове розслідування не було закінчено, має бути відображеною у кримінальному провадженні, і закріплення обов'язку прокурора долучити її до наявних матеріалів у справі дозволяє попередити ігнорування цієї інформації прокурором та слугує гарантією того, що вона потрапить до суду, який прийматиме рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. Якщо ж досудове розслідування вже завершено, прокурор має роз'яснити неповнолітньому та його представнику право подати цю інформацію до суду самостійно [10, п. 13].

У цьому контексті першим виникає питання щодо того, чому регіональний центр направляє інформацію лише щодо тих неповнолітніх осіб, які досягли кінцевої мети у програмі відновлення та уклали угоду з потерпілим, адже неможливість її укладення може бути наслідком поведінки не тільки підозрюваного, але й самого потерпілого, в той час як підозрюваний може сумлінно намагатися залагодити конфлікт та примиритися з ним.

У таких випадках відомості про розпочаті програми примирення, які не були завершені укладенням угоди, також могли б бути долучені прокурором до матеріалів кримінального провадження і у подальшому оцінюватися судом як обставина, що позитивно характеризує підозрюваного, і враховуватися при призначенні покарання. Відсутність більш широкої інформаційної взаємодії регіонального центру з прокурором у кримінальному провадженні слід розцінювати як недолік Пілотного проєкту. Коли свідоме бажання підозрюваної особи примиритися з потерпілим і вжити усі необхідні для цього заходи, чого не було досягнуто з незалежних від неї причин, не буде братися до уваги ані прокурором під час складання обвинувального акту чи іншого процесуального документа, ані судом, це негативно позначатиметься на загальному сприйнятті примирних процедур як етапу, необхідного для відновлення не тільки потерпілого, але й самого підозрюваного.

На нашу думку, не меншим недоліком є те, що під час проведення програми відновлення прокурор не може зупинити досудове розслідування. КПК України передбачає закритий перелік відповідних підстав, жодна з яких не може бути застосована у випадку участі підозрюваного та потерпілого у програмі відновлення, тому право прокурора на таке зупинення не могло бути закріплене у Порядку реалізації Пілотного проєкту, який є підзаконним нормативно-правовим актом і не може доповнювати КПК України.

Разом з тим, проведення досудового розслідування, в тому числі слідчих дій, у тих випадках, коли підозрюваний та потерпілий розпочали програму відновлення та залучені до врегулювання конфлікту за допомогою посередника, може бути недоцільним щодо окремих категорій кримінальних правопорушень, адже в результаті проведення програми кримінальне провадження може бути закрите і усі зусилля, які вживають органи досудового розслідування, виявляться марними. Значно ефективнішою видається можливість слідчого зосередити увагу на іншому кримінальному провадженні, в той час як досудове розслідування у кримінальному провадженні, в якому розпочата програма відновлення, буде

зупинене постановою прокурора. Питання оптимізації навантаження на органи досудового розслідування також є дуже актуальним для України і має враховуватися і в контексті примирних процедур. Крім того, можливість зупинити досудове розслідування дозволить вирішити проблему зі строками досудового розслідування, яких мають дотримуватися органи досудового розслідування, і які можуть ставати перешкодою у проведенні повноцінної програми відновлення.

Проте не менш важливим є те, що продовження досудового розслідування в той час, як сторони намагаються досягти примирення, в тому числі проведення допитів, оглядів, обшуків тощо, може чинити психологічний тиск і негативно позначитися на ставленні потерпілого до підозрюваного та до самої програми в цілому, так само як і зменшити зацікавленість самого підозрюваного в успішному завершенні програми, його віру в можливу результативність примирних процедур. Тому на цей аспект, на думку авторок, також необхідно звернути увагу у майбутньому.

Тепер спробуємо розібратися, а кому ж надано роль примирювачів у Пілотному проєкті? А цією функцією були наділені адвокати, які включені до Реєстру адвокатів, які надають безоплатну вторинну правову допомогу на тимчасовій або постійній основі, мають відповідні договори (контракти) з регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги, пройшли відповідне навчання медіації у кримінальних справах та відновному підходу (наразі, таке навчання проводиться безкоштовно для них Інститутом миру та порозуміння). Звісно, адвокат, який в даному кримінальному провадженні є захисником або представником, не може бути одночасно примирювачем в цьому ж провадженні. Діяльність таких адвокатів-примирювачів оплачується державою за затвердженою нормативно методикою. Втім, наразі залишається незрозумілим принцип відбору адвокатів з Реєстру до такої діяльності, нормативно не закріплено антикорупційні фільтри такого відбору та й в цілому не зрозуміло, чому інші, досвідченіші та професійні медіатори, які не є адвокатами взагалі або не є адвокатами, включеними до Реєстру, не мають права здійснювати примирення у Пілотному проєкті.

Заради справедливості варто підкреслити, що цей проєкт є пілотним, і тому шляхом спроб та помилок законодавець обов'язково віднайде найбільш оптимальний варіант застосування примирних процедур. Принаймні, ми на це щиро сподіваємося. Проте в умовах, коли КПК України не наділяє прокурора достатнім обсягом повноважень у примирних процедурах, а Закон України «Про прокуратуру», який міг би більш детально розкривати механізм реалізації таких повноважень, не містить жодної статті, присвяченій цьому питанню, необхідним є більш швидке реагування суб'єктів законодавчої ініціативи для того, щоб дійсно досягти потенційно можливих результатів як Пілотного проєкту, так і майбутніх програм відновного правосуддя, у яких братимуть участь інші підозрювані незалежно від їх віку.

Для характеристики результатів Пілотного проєкту важливе значення має статистика, проте, якщо за перший рік існування проєкту вона частково була підготовлена, то за першу половину другого року вона відсутня, хоча й наказ № 172/5/10 передбачав, що Координаційний центр з надання правової допомоги має до 1 серпня 2020 року подати Міністру юстиції України звіт про результати реалізації пілотного проекту. З огляду на це, авторками статті було направлено запити на отримання публічної інформації до Регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги в Одеській, Миколаївській та Херсонській областях. У запитах були поставлені наступні питання:

1. Яку кількість заяв про участь у Програмі відновлення було передано до Регіонального центру в межах означеного проєкту від початку участі Регіонального центру в цьому Проєкті?

2. Скільки Регіональним центром було видано доручень для проведення медіації посереднику в межах означеного Проєкту від початку участі Регіонального центру в цьому Проєкті?

3. Скільки угод про застосування Програми відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення, було укладено за результатами проведення медіації від початку участі Регіонального центру в цьому Проєкті?

4. Про яку кількість кримінальних проваджень, в яких неповнолітнього було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, Регіональному центру було повідомлено від початку участі Регіонального центру в цьому Проєкті?

Слід враховувати також, що на відміну від Одеської та Миколаївської областей, в Херсонській області Пілотний проєкт почав діяти через рік, навесні 2020 року.

На надіслані до Регіональних центрів запити нами у лютому 2021 року були отримані наступні відповіді:

1. Кількість заяв про участь у Програмі відновлення, які було передано до Регіонального центру в межах означеного проєкту від початку його участі в ньому, в Одеській області склала 23 заяви, в Миколаївській області – 28 заяв, в Херсонській області – 8 заяв.

2. Для проведення медіації в межах Пілотного проєкту Регіональним центром в Одеській області було видано 19 доручень, Регіональним центром в Миколаївській області – 27 доручень, Регіональним центром у Херсонській області було повідомлено про видачу лише 3 доручення. Ця інформація має важливе значення з огляду на те, що видача доручення на проведення медіації посереднику свідчить про початок Програми відновлення.

3. За результатами проведення медіації в межах Пілотного проєкту за участі посередників, залучених Регіональним центром в Одеській області, було укладено 19 угод про застосування Програми відновлення, залучених Регіональним центром в Миколаївській області – 20 угод, залучених Регіональним центром у Херсонській області – 1 угоду.

4. Щодо кількості кримінальних проваджень, в яких неповнолітнього було звільнено від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням винного з потерпілим, Регіональний центр в Одеській області отримав 9 повідомлень про відповідні судові рішення, Регіональні центри в Миколаївській та Херсонській областях таких повідомлень не отримували.

У першу чергу маємо відмітити, що кількість заяв про участь у Програмі відновлення, з урахуванням рівня злочинності серед неповнолітніх, є не надто значною. Одразу постає питання щодо того, чи належним чином виконують прокурори покладений на них обов'язок з інформування неповнолітнього та потерпілого про можливість участі у Пілотному проєкту, та, головне, чи достатньо детальним та зрозумілим є таке інформування.

Наступне, на що ми маємо звернути увагу,– це те, що не у всіх випадках Регіональні центри приймають позитивне рішення щодо початку Програми відновлення. Особливо виділяються дані, отримані з Херсонської області, адже там більше ніж в половині випадків доручення для проведення медіації так і не були видані.

Щодо рівня успішності проведення Програми відновлення, то маємо відзначити Одеську область, де в усіх 19 розпочатих Програмах відновлення були укладені угоди про застосування Програми відновлення, що означає примирення підозрюваного з потерпілим та відшкодування чи взяття на себе обов'язку з відшкодування завданої кримінальним правопорушенням шкоди. У Миколаївській та Херсонській областях цей показник не є стовідсотковим, і маємо знову зауважити, що результати Херсонської області вирізняються з негативного боку, адже за 10 місяців дії Пілотного проєкту була укладена лише одна угода.

І останнє, на чому хочемо зупинитися,– це те, що Регіональні центри в Миколаївській та Херсонській областях не отримали жодних повідомлень від прокурорів, які були процесуальними керівниками у кримінальному провадженні, про прийняті рішення про звільнення неповнолітнього від кримінальної відповідальності. І, якщо у Херсонській області це можна пояснити лише однією укладеною угодою, то щодо Миколаївської області маємо підстави стверджувати, що прокурори цілковито ігнорують положення Порядку реалізації Пілотного проєкту щодо повідомлення Регіональних центрів про рішення у кримінальному провадженні, прийняте відповідно до ч. 2 ст. 283 КПК України [10, п. 13]. Аналіз даних Єдиного державного реєстру судових рішень дозволив виявити 13 судових рішень, прийнятих судами першої інстанції у Миколаївській області, якими неповнолітніх осіб було звільнено від кримінальної відповідальності за результатами їх участі у Пілотному проєкті.

Висновки і пропозиції. Загальний висновок, якого можна дійти у цій роботі, полягає у тому, що участь прокурора у примиренні потерпілого та підозрюваного (обвинувачено-

го) на сьогодні не враховує ані інтересів сторін, ані зацікавленості держави у зменшенні навантаження на судову та пенітенціарну системи та вирішенні інших проблем, які супроводжують існуючий каральний підхід. Потенційні зміни щодо ширшого впровадження відновного правосуддя в Україні та розширення меж участі прокурора у примиренні сторін, видаються цілком органічними для чинного законодавства, і наділення прокурора правом ініціювати медіацію між потерпілим та підозрюваним (обвинуваченим) є перспективним кроком до ширшого запровадження засад відновного правосуддя у кримінальний процес України.

Прокурор виступає неодмінним учасником відновного правосуддя в Україні і сьогодні, проте його повноваження щодо примирення потерпілого з підозрюваним (обвинуваченим) визначені недостатньо чітко і тому не можуть бути визнані ефективними. Для залучення якомога більшої кількості осіб до примирних процедур важливим є уточнення норм і закріплення обов'язку прокурора складати клопотання про звільнення особи від кримінальної відповідальності у зв'язку із примиренням негайно з моменту встановлення необхідних для цього підстав.

Пілотний проєкт з відновного правосуддя «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення» є першою реальною спробою розширення меж участі прокурора у примиренні потерпілого та підозрюваного (обвинуваченого) і наділення адвоката незвичною для нього функцією примирювача. В його межах саме прокурор направляє справу до регіональних центрів з надання безоплатної вторинної правової допомоги для проведення врегулювання конфлікту, і авторки статті мають щире сподівання, що таке повноваження знайде своє закріплення і належне визначення порядку його реалізації у Кримінальному процесуальному кодексі України та Законі України «Про прокуратуру». Разом з тим, дані, отримані з відповідей на запити на отримання публічної інформації, свідчать про те, що практика реалізації цього Проєкту не є достатньо поширеною, і прокурори разом з регіональними центрами з надання безоплатної вторинної правової допомоги мають докладати більше зусиль для його популяризації.

Список використаної літератури

1. Про Концепцію вдосконалення судівництва для утвердження справедливого суду в Україні відповідно до європейських стандартів: Указ Президента України від 10.05.2006 № 361/2006 URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text (дата звернення 10.02.2021).
2. Мельник О.В. Участь прокурора у вирішенні питань щодо звільнення обвинуваченого від кримінальної відповідальності. Проблеми законності. 2011. Вип. 117. С. 161–171.
3. Проект Концепції законодавчого врегулювання застосування програм відновного правосуддя (медіації) у кримінальному судочинстві України. Впровадження відновного правосуддя в Україні: висновки та перспективи: матеріали міжнар. конф., м. Київ, 20–21 квітня 2006 р. Київ, 2006. С. 17–24.
4. Конституція України: Закон України від 28.06.1996 № 254к/96-ВР. Дата оновлення: 01.01.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96- %D0 %B2 %D1 %80 (дата звернення: 10.02.2021).
5. Кримінальний процесуальний кодекс України: Закон України від 13.04.2012 № 4651-VI. Дата оновлення: 14.01.2021. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17 (дата звернення: 10.02.2021).
6. Кримінальний кодекс України: Закон України від 05.04.2001 № 2341-III. Дата оновлення: 30.12.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14 (дата звернення: 04.02.2021).
7. Про практику здійснення судами кримінального провадження на підставі угод: Постанова Пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ від 11.12.2015 № 13. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740–15 (дата звернення: 04.02.2021).
8. Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia. Official Gazette of the Republic of Slovenia. 2006. URL: https://www.legislationline.org/download/id/3774/file/Slovenia_CPC_official %20consolidated_2006_en.pdf (дата звернення 04.02.2021).
9. Дудоров О.О. Про проблеми кримінально-правового примирення. Юридичний науковий електронний журнал. 2013. № 1. С. 73–77.
10. Про реалізацію пілотного проекту «Програма відновлення для неповнолітніх, які є підозрюваними у вчиненні кримінального правопорушення»: наказ Міністерства юстиції України та Генеральної прокуратури України від 21.01.2019 № 172/5/10. Дата оновлення: 14.08.2020. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087–19 (дата звернення: 10.02.2021).
11. Програма відновного правосуддя для неповнолітніх запрацює по всій Україні: офіційний веб-сайт Офісу Генерального прокурора. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_t=rec&id=271210&fbclid=IwAR1qAYKyBlPqjRWqX1cSxBD9IqPj7zLGmmYGdHW6pYJrCP6lhDF5aMnu2zo (дата звернення: 10.02.2021).

References

1. Decree of the President of Ukraine on the Concept of a trial improvement for the approval of a fair court in Ukraine based on the European standards № 361/2006 (2006, May 10). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/361/2006#Text [in Ukrainian].
2. Melnyk O. V. (2011) Participation of the prosecutor in deciding the release of the accused from criminal liability. Problemy zakonnosti, 117, 161–171 [in Ukrainian].
3. Draft Concept of legislative regulation of the application of restorative justice (mediation) programs in the Ukrainian criminal procedure (2006). Implementation of Restorative Justice in Ukraine: Conclusions and Prospects: Proceedings of the International Scientific and Practical Conference (pp. 17–24). Kyiv [in Ukrainian].
4. The Constitution of Ukraine № 254к/96-ВР (1996, June 28). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/254 %D0 %BA/96- %D0 %B2 %D1 %80 [in Ukrainian].
5. The Criminal Procedural Code of Ukraine № 4651-VI (2012, April 13). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/4651–17 [in Ukrainian].
6. The Criminal Code of Ukraine № 2341-III (2001, April 05). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2341–14 [in Ukrainian].
7. Resolution of the Plenum of the Supreme Specialized Court of Ukraine for Civil and Criminal Cases on the practice of criminal proceedings by courts on the basis of agreements № 13 (2015, December 12). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/v0013740–15 [in Ukrainian].
8. Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia (2006). Official Gazette of the Republic of Slovenia, 8, 745. URL: https://www.legislationline.org/download/id/3774/file/Slovenia_CPC_official %20consolidated_2006_en.pdf
9. Dudorov O. O. (2013) On the problems of criminal law reconciliation. Yurydychnyi naukovyi elektronnyi zhurnal, № 1, 73–77 [in Ukrainian].
10. Order of the Ministry of Justice of Ukraine and the Prosecutor General's Office of Ukraine on the realization of the pilot project «Restorative Program for Juveniles Suspected of Committing a Criminal Offense» № 172/5/10 (2019, January 21). URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0087–19 [in Ukrainian].
11. The Prosecutor General's Office of Ukraine (2020, April 16). The program of restorative justice for juveniles will work throughout Ukraine. URL: https://www.gp.gov.ua/ua/news?_m=publications&_t=rec&id=271210&fbclid=IwAR1qAYKyBlPqjRWqX1cSxBD9IqPj7zLGmmYGdHW6pYJrCP6lhDF5aMnu2zo [in Ukrainian].

Стаття надійшла 15.02.2021 р.

Е. Ю. Кармазина, адвокат, медиатор, заместитель главы
Комитета по конституционному правосудию и правам человека
Совета адвокатов Одесской области, канд. юрид. наук, доцент
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Кафедра конституционного права и правосудия
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: ekaterina_karmazina@hotmail.com

М. А. Храпицкая, студентка магистратуры
экономико-правового факультета специальности «Право»
Одесский национальный университет имени И. И. Мечникова
Французский бульвар, 24/26, Одесса, 65058, Украина
e-mail: khrapitskaya.maa@gmail.com

К ВОПРОСУ О СОСТОЯНИИ ВОССТАНОВИТЕЛЬНОГО ПРАВОСУДИЯ В УКРАИНЕ НА СОВРЕМЕННОМ ЭТАПЕ

Резюме

Примирение потерпевшего и подозреваемого (обвиняемого) в совершении уголовного преступления как центральный элемент восстановительного правосудия в Украине сегодня происходит вне рамок уголовного производства, однако может иметь важные материально-правовые и процессуально-правовые последствия – от учитывания в качестве обстоятельства, которое смягчает наказание, до освобождения от уголовной ответственности. С учетом положительного значения примирения не только для потерпевшего и подозреваемого, но и для государства, важным вопросом остается то, какой объем полномочий прокурора как процессуального руководителя в уголовном производстве позволит эффективно способствовать достижению такого примирения, и, одновременно с этим, не будет представлять угрозу необоснованного избегания ответственности.

Не менее важным является изучение вопроса о том, какую роль в восстановительном правосудии в Украине играют адвокаты и система оказания бесплатной вторичной правовой помощи.

Исходя из этого, целью работы является исследование ролей прокурора и адвоката в примирении потерпевшего с подозреваемым (обвиняемым) в Украине на современном этапе и определение возможности расширения границ их участия в примирении сторон в будущем.

Анализ нормативного регулирования полномочий прокурора и адвоката, связанных с примирением сторон, механизма применения восстановительного правосудия, на предмет его достаточности и способности обеспечить необходимые механизмы реализации положений законодательства, свидетельствует о наличии таких пробелов и разногласий, которые сдерживают развитие практики проведения примирительных процедур в отечественном уголовном производстве.

Авторами отмечается необходимость и практическая целесообразность внедрения новой модели участия прокурора в примирении потерпевшего и подозреваемого (обвиняемого) и наделении его правом инициировать проведение медиации с согласия сторон.

В статье также рассматриваются основные положения и первые результаты Пилотного проекта «Программа восстановления для несовершеннолетних, которые являются подозреваемыми в совершении уголовного правонарушения», в рамках которого впервые была предпринята попытка расширить пределы участия прокурора в примирении потерпевшего с подозреваемым (обвиняемым).

С учётом анализа уникальных данных, полученных от Региональных центров по оказанию бесплатной вторичной правовой помощи в Одесской, Николаевской и Херсонской областях, были сделаны выводы относительно реального состояния восстановительного правосудия в Украине на современном этапе и роли адвокатов в нём.

Ключевые слова: примирение, адвокат, бесплатная правовая помощь, соглашение о примирении, прокурор, право на примирение, восстановительное правосудие, медиация, возмещение ущерба, карательный подход.

***K. Yu. Karmazina*,** Attorney at Law, Mediator, Vice-chair of Committee on Constitutional Justice and Human Rights at Odessa Bar Council,
PhD, Candidate of Juridical Sciences, Associate Professor
Odessa I. I. Mechnikov National University
The Department of Constitutional Law and Justice
Frantsuzskiy boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: ekaterina_karmazina@hotmail.com

***M. O. Khrapitska*,** Master Student of the Law Speciality
Economic and Law Faculty
Odessa I. I. Mechnikov National University
Frantsuzskiy boulevard, 24/26, Odessa, 65058, Ukraine
e-mail: khrapitskaya.maa@gmail.com

TO THE ISSUE OF THE STATE OF RESTORATIVE JUSTICE IN UKRAINE AT THE PRESENT STAGE

Summary

The purpose of the article is to study the roles of the prosecutor and the lawyer in reconciling between the victim and the suspect (accused) in Ukraine at the present time and to examine the possibility of increasing their participation in the reconciliation between the parties in the future.

Reconciliation between victim and suspect (accused) in committing of a criminal offense as the centerpiece of the restorative justice in Ukraine today takes place outside of criminal proceedings, but it may have important substantive and procedural consequences in it. It can be considered as a mitigating circumstance in sentencing and even give rise to release the suspect (accused) from criminal liability. With the importance of reconciliation not only for the victim and the suspect, but also for the state, the question about scope of prosecutor`s powers as a procedural chief in criminal proceedings remains relevant. Such powers must

be effective for facilitation such reconciliation, and at the same time they must prevent the unjustly avoidance of liability. It is also equally important to clarify the role of lawyers and the system of free secondary legal aid in restorative justice in Ukraine.

The authors analyzed in the paper the normative regulation of the prosecutor's and the lawyer`s powers related to the reconciliation between the parties and the mechanism for the application of the restorative justice for its sufficiency and ability to provide the necessary mechanisms for implementing the provisions of the law. The authors found such gaps and differences in law regulation that hinder the development of conciliation practices in national criminal proceedings. The authors also examined the data of official state registers and revealed negative trends in the participation of the prosecutor in taking the procedural decisions based on the successful reconciliation between the victim and the suspect (accused).

This gives reason to claim that the prosecutor's participation in reconciling between the victim and the suspect (accused) currently does not take into account neither the interests of the parties nor the state's interests in reducing the workload on the judicial and penitentiary systems and resolving other issues that accompany the existing punitive approach.

In view of this, the authors proposes to make a number of changes to national legislation in order to eliminate those legal gaps that negatively affect the implementation of rules that guarantee the right to reconciliation and determine the admission of its positive results during making a final decision by court. In addition, the authors also emphasizes the necessity and practical feasibility of introducing a new model of the prosecutor`s participation in reconciling between the victim and suspect (accused) and giving him the right to initiate mediation with the consent of the parties.

Such rules will also require the establishment of some additional provisions that will form a comprehensive implementation mechanism and serve as a guarantee of the interests of the victim and suspect (accused). As an example the authors used the rules of Criminal Procedure Act of the Republic of Slovenia.

The authors also explored the main provisions and first results of The Pilot Project «Restorative Program for Juveniles Suspected of Committing a Criminal Offense». This project is the first attempt to expand the prosecutor's involvement in reconciling between the victim and the suspect (accused).

The authors made conclusions about the real state of restorative justice in Ukraine at the present stage and the role of lawyers in it, taking into account the analysis of unique data collected from the Regional Centers for Free Secondary Legal Aid in Odesa, Mykolaiv and Kherson regions.

Keywords: reconciliation, lawyer, free legal aid, reconciliation agreement, prosecutor, right to reconciliation, restorative justice, mediation, compensation for damages, punitive approach.